

i liturgiczny ulega zakłóceniu, gdy liturgia słowa trwa długo, modlitwą eucharystyczną jest najkrótszy kanon, a czas Komunii św. wynosi parę minut.

* * *

W elementarnym zarysie i niekompletnie zostały przedstawione zadania wiernych w zakresie przygotowania i sprawowania Eucharystii niedzielnej w parafii. Ale już to, co zostało uwzględnione potwierdza szerokie rozumienie podmiotu liturgii eucharystycznej, zgodnie z jej krótką definicją, która brzmi: „... lud Boży gromadzi się pod przewodnictwem kapłana, który zastępuje Chrystusa, aby sprawować pamiętkę Pana, czyli Ofiarę eucharystyczną”¹⁵. To z tego określenia wywodzi się najkrótsza formuła mszalna: „populus celebrat”. Włączenie ogółu wiernych w zakres podmiotu sprawującego mszę jest zwykłą konsekwencją eklesjalnego charakteru tej świętej czynności. Jest to oczywiste w ujęciu teologicznym, gdyż teologia Kościoła leży u podstaw teologii liturgii. W praktyce duszpasterskiej natomiast zadaniem ciągle aktualnym pozostaje formacja i faktyczne włączenie wiernych w wewnętrzne i zewnętrzne uczestnictwo. Nie wiele mamy kościołów parafialnych oraz kaplic bądź zakonnych, bądź seminaryjnych, w których liturgia niedzielna byłaby przygotowywana zespołowo. Taki stan rzeczy woła o faktyczne duszpasterstwo liturgiczne.

Lublin

Ks. MARIAN PISARZAK MIC

Ks. Eugeniusz Stencel

NIEDZIELNA MSZA ŚW. W ŚWIETLE WYPOWIEDZI MŁODZIEŻY

Eucharystia stanowi największe dobro Kościoła, serce i centrum całego jego życia. Ilekroć bowiem sprawowana jest ta pamiętka Ofiary Chrystusa, dokonuje się dzieło naszego odkupienia. Już troską inspirującą soborową odnowę liturgii było dążenie do uczynienia z tego misterium wiary żywego zgromadzenia Kościołów, w którym wszyscy wierni stosownie do stopnia święceń i urzędów, uczestniczyć mają w sposób świadomy, czynny i pełny. Udział taki jest prawem i obowiązkiem wypływającym z samego faktu chrztu św. i uczestni-

¹⁵ OWMR 7. Por. Konst. liturg. nr 33.

ctwa wszystkich ochrzczonych w kapłańskiej władzy Chrystusa. Chodzi o to, aby Msza św. nie była tylko mniej lub więcej zrutynizowaną celebracją form obrzędowych w obecności niemych i niezaangażowanych widzów, uczestniczących w niej z przyzwyczajenia czy nacisku zwyczajów środowiskowych. Model soborowy zakłada, że uczestnikami ofiary eucharystycznej są osoby zaangażowane w nią w sposób rozumny, świadomy i wolny, budujące żywy dialog i spotkanie z Bogiem i braćmi. Wymaga to stałej troski Kościoła o odpowiednią formację liturgiczną wiernych, pozwalającą im odkryć całe bogactwo, które zawiera w sobie nowa liturgia.

Na potrzebę takiego wychowania liturgicznego zwróciła uwagę reforma soborowa, a ostatnio Jan Paweł II w swoim liście na 25-lecie Konstytucji o Liturgii¹. Stwierdza on m.in. „Pasterze powinni z całą wytrwałością przygotowywać wiernych do sprawowania w każdej niedzielę przedziwnego dzieła, którego Chrystus dokonał w Tajemnicy swojej Paschy”². Pogłębiona intelektualnie i właściwie celebrowana liturgia, z podziałem na funkcje i przy czynnym zaangażowaniu wszystkich obecnych, ma szansę stać się w pluralistycznym kulturowo społeczeństwie miejscem swoistego zadomowienia człowieka, źródłem jego życia duchowego, a przede wszystkim może w Chrystusie wytworzyć wspólnotę ludzi z Bogiem i pomiędzy sobą.

Rozwinięte w ostatnich latach badania socjologiczne nad postawami religijnymi młodzieży oraz liczne inicjatywy duszpasterstwa młodzieżowego związanego w Polsce zwłaszcza z kręgiem ruchu Światło-Życie, stały się stymulatorem do podjęcia także badań nad miejscem liturgii eucharystycznej w religijnym życiu młodzieży.

Lubelska Szkoła Badań nad dziejami liturgii rzymskiej w Polsce, w ramach Katedry Liturgiki ITP KUL, prowadzi od pewnego czasu z inicjatywy jej kierownika ks. prof. Jerzego J. Kopia zakrojone na szeroką skalę badania nad liturgiczną formacją młodzieży do czynnego udziału we Mszy św. Badania te stanowią próbę ustalenia zakresu recepcji odnowy eucharystycznej i samego stopnia formacji liturgicznej młodzieży do czynnego udziału we Mszy św. W oparciu o specjalnie przygotowany kwestionariusz ankiety, usiłuje się określić, jaką świadomość istotnych prawd w zakresie teologii Mszy św. posiada młodzież, jakie są motywy i sposób uczestnictwa tej populacji w odnowionej liturgii eucharystycznej a także rozpoznać same trudności, zastrzeżenia bądź też propozycje zmierzające do uaktywnienia udziału we Mszy św.

Pierwszy wieloaspektowy sondaż w zakresie formacji eucharystycznej młodzieży stanowią badania przeprowadzone wśród młodzieży

¹ List Apostolski Jana Pawła II w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium O świętej Liturgii*. Watykan 1988.

² Tamże, s. 10.

studenckiej ośrodka Duszpasterstwa Akademickiego „Emaus” w Bydgoszczy-Fordonie³. Jakkolwiek rozpoznanie to nie jest w pełni reprezentatywne z uwagi na to, iż w sondażu nie uwzględniono wypowiedzi młodych ludzi dystansujących się od wspólnoty chrześcijańskiej i ograniczono się do grupy młodzieży z jednego ośrodka DA, którego uczestnicy stanowią z natury rzeczy krąg dość elitarny, o symptomach dużego zaangażowania religijnego, niemniej uzyskane dane dotyczące zarówno samego wypełniania obowiązku niedzielnego przez młodzież, jak i roli Eucharystii w życiu młodych chrześcijan, zasługują na wyjątkową uwagę.

Przeprowadzona analiza stanu formacji eucharystycznej, skoncentrowana na czynnym uczestnictwie we Mszy św. populacji młodzieży studenckiej, prowadzi do szeregu wniosków. Oto niektóre z nich:

1) Badana młodzież posiada wysoką świadomość centralnej roli Mszy św. w życiu miejscowej wspólnoty i jej miejsca w formacji chrześcijańskiej. Sama też praktyka niedzielnej Mszy św. kształtuje się na wysokim poziomie, co jest odpowiedzią młodzieży na zapotrzebowanie związane z doświadczeniem wspólnoty z Bogiem i innymi oraz poszukiwaniem międzyludzkiego braterstwa opartego o wspólnotowe doświadczenie. Wielu młodych ludzi odnajduje w zgromadzeniu liturgicznym czytelne formy wspólnotowe oraz warunki dla samej odpowiedzi na swoje problemy życiowe. Dzięki temu Msza św. jest przez nich traktowana nie tylko w wymiarze realizacji uciążliwego obowiązku. To zapotrzebowanie na element społeczno-wspólnotowy jest czymś typowym i charakterystycznym dla populacji młodzieżowej. Dlatego w praktyce duszpasterskiej Eucharystia winna być przeżywana jako siła tworząca wspólnotę i źródło braterskiej miłości oraz centralna oś życia i aktywności lokalnej społeczności religijnej. To poczucie wspólnoty wśród uczestników zgromadzenia eucharystycznego powinno być rozwijane, aby każdy z obecnych na Mszy św. czuł się zespolony z innymi.

2) Niezadawalający jest natomiast stan wiedzy religijnej młodzieży dotyczący zwłaszcza istotnych elementów Mszy św., ich sensu i znaczenia oraz sposobów obecności Chrystusa we Mszy św. Przede wszystkim nikła jest recepcja nauki o obecności Chrystusa w osobie odprawiającego Eucharystię kapłana, ścisłej łączności liturgii słowa i liturgii eucharystycznej oraz nauki o współofierze mszalnej. Ponadto prawie połowa badanej populacji nie usiłuje poszerzać swojej wiedzy w zakresie Mszy św., ograniczając się do uprzednio zdobytej formacji religijnej. Działania pastoralne powinny więc zmierzać w kierunku podniesienia czytelniczych zainteresowań młodych chrześcijan

³ E. Stencel, *Formacja liturgiczna młodzieży akademickiej do czynnego udziału we Mszy świętej w świetle wypowiedzi studentów związanych z ośrodkiem Duszpasterstwa Akademickiego „Emaus” w Bydgoszczy — Fordonie*. Lublin 1991 (mps BKUL).

i ich aktywizacji w kręgach zaangażowanego laikatu, celem pogłębienia i rozszerzenia ich wiedzy religijnej oraz miejsca w Kościele.

3) Zauważalna jest pozytywna tendencja wśród młodzieży, wyrażająca się w pragnieniu zerwania z biernością w liturgii, legalistycznym i rytualnym jej traktowaniem na korzyść pogłębionego i zaangażowanego sprawowania Eucharystii przez całą wspólnotę młodzieżową. Ujawniony został także wyraźny wpływ uczestnictwa młodzieży we Mszy św. na życie codzienne i kształt relacji międzyludzkich. Udział ten przyczynia się bowiem do podniesienia poziomu ich życia religijnego i moralnego. Jest on czynnikiem stymulującym i mobilizującym do lepszego życia oraz dawania świadectwa Chrystusowi czy troski i odpowiedzialności za własne i innych zbawienie.

4) W dziedzinie motywacji uczestnictwa młodzieży w niedzielnej Mszy św. następuje proces interioryzacji i wyraźnego przesuwania akcentów z czynników pozareligijnych i jurydycznych na aspekty przeżyciowe i wspólnotowe. Znaczącą rolę odgrywają tu motywy religijno-personalne, związane ze sferą rozmaitych potrzeb wewnętrznych i przeżyciowych, natomiast mniejszy wpływ wywierają motywy religijno-normatywne, wynikające z poczucia obowiązku wobec Kościoła czy nakazu jakiegokolwiek grupy na spełnianie praktyki niedzielnej. Należałoby więc w praktyce duszpasterskiej bardziej niż do motywu obowiązku i przykazania, odwoływać się do pogłębionych przesłanek realizacji uczestnictwa w niedzielnej Mszy św. nawiązujących do potrzeb uwielbienia i nakazu kultu Boga oraz doświadczenia spotkania z Chrystusem jako Mistrzem życia.

5) W wypowiedziach respondentów przewija się wyraźnie zapotrzebowanie na autentyczną służbę liturgiczną w zgromadzeniu, spełniającą przewidziane dla niej posługi liturgiczne podczas Mszy św. Chodzi tu o wprowadzenie jak największej ilości posług pełnionych — w przypadku Mszy św. z udziałem młodzieży — przez samą młodzież lub odpowiednio uformowanych ludzi świeckich. Właściwy podział posług liturgicznych bowiem nie tylko przyczynia się do zaktywizowania uczestników Eucharystii, ale integruje ich i buduje braterską wspólnotę oraz ujawnia autentyczny dialog w liturgii. Na tym tle ważki staje się postulat włączenia w spełnianie posług liturgicznych dziewcząt i kobiet. Dzięki temu Msza św. stanie się rzeczywiście wspólnotowym przeżyciem angażującym wszystkich jej uczestników, dalekim od pomijania jakiegś z ich kategorii. Trzeba bowiem przeciwdziałać w praktyce wszelkim przejawom skostnienia w zgromadzeniu liturgicznym lub eliminowania z czynnego uczestnictwa jakiegś grupy jego członków. Formalizm, zrutynizowanie i klerykalizacja, zakorzenione od wieków w mentalności i praktyce chrześcijan oraz kręgów duchowieństwa, są największym zagrożeniem dla liturgii, pozbawiają ją najczęściej owocności i skuteczności. Dla Kościoła w Polsce wzorem mogą być wielkie celebry papieskie, w których akcentuje

się zawsze aktywne formy uczestnictwa przez dopuszczenie do posług liturgicznych przedstawicieli wszystkich kategorii uczestników.

6) Zaakcentowana mocno przez młodzież ranga zewnętrznych postaw, znaków i symboli we Mszy św., wskazuje na konieczność ciągłego wyjaśniania ich sensu i znaczenia. Szczególnie ważne miejsce w liturgii eucharystycznej zajmuje znak pokoju. Przeważająca część młodzieży za właściwy i najbardziej autentyczny sposób przekazywania sobie znaku pokoju jako wyrazu jedności, braterstwa, życzliwości i wspólnoty uznaje podanie ręki. Równocześnie młodzież wyraża ogromne zapotrzebowanie na taką właśnie formę tego gestu, co daje podstawę do sugerowania, by nowa forma znaku pokoju mogła być preferowana nie tylko w środowiskach młodzieżowych, lecz stała się zwyczajną praktyką parafialną. Godne upowszechnienia byłyby także, poza tradycyjną postawą klęczącą, inne formy rozdzielania Komunii św. Szczególnie należałoby poflować procesję osób podchodzących do ołtarza. Wobec wzrastającej ilości komunikujących, forma ta pozwoliłaby na zachowanie porządku w korzystaniu ze „źródła życia”.

7) Ważny element dla podkreślenia wspólnotowego i radosnego charakteru liturgii mszalnej stanowi śpiew pieśni. Jest on czynnikiem integrującym wspólnotę i pomaga uczestnikom w duchowym przeżyciu bogactwa Mszy św. Młodzież akcentuje potrzebę śpiewu w liturgii, jednocześnie ujawnia dość silne przywiązanie emocjonalne do piosenek religijnych, często niezgodnych z duchem i powagą liturgii. Trzeba zatem troszczyć się o właściwy dobór pieśni mszalnych i popularyzację śpiewów opartych na tekstach biblijnych i liturgicznych. Duszpasterze mają pobudzać wiernych do ich wykonywania, równocześnie unikając tego wszystkiego, co mogłoby przeszkadzać w pełnym uczestnictwie we Mszy św.

8) Otwartość młodzieży na słowo Boże ujawnia się w tym, że przywiązuje ona do kazań i homilii głoszonych podczas Mszy św. wielkie znaczenie a motywuje to możliwością znalezienia w nich odpowiedzi na egzystencjalne pytania i problemy. Kazania i homilie są okazją do poznania nauki Chrystusa i impulsem do pogłębienia wiedzy religijnej, posiadają zatem olbrzymi wpływ na kształtowanie wiary i osobowej dojrzałości chrześcijańskiej. Postuluje się zwłaszcza, aby były one zawsze powiązane z praktycznym życiem słuchaczy, ich moralno-egzystencjalnymi problemami oraz zagadnieniem sensu i wartości życia. Szczególnego przystosowania wymagają kazania głoszone podczas Mszy św. z udziałem młodzieży. Według młodzieży zdecydowanie należałoby skorygować niemal powszechną praktykę zastępowania homilii niedzielnych czy świątecznych przez listy pasterskie lub komunikaty Konferencji Episkopatu, które z reguły nie są związane z aktualną treścią słowa Bożego. Dla tej formy kerygmy Kościoła lokalnego należałoby znaleźć inną postać ich upowszechniania.

9) Duży problem stwarza młodzieży tzw. współofiara mszalna, co ujawnia się w braku umiejętności jasnego sprecyzowania jej istoty oraz czasowego momentu Mszy św., w którym powinno się wzbudzić ten akt ofiarowania siebie Bogu wraz z Chrystusem. Przede wszystkim pominięty jest tu niemal powszechnie wymiar horyzontalny współofiary. Trzeba więc utwierdzać młodzież we właściwym rozumieniu pojęcia współofiary i wychowywać już najmłodsze pokolenie chrześcijan do konieczności włączenia się w ducha ofiary, jako integralnego elementu czynnego uczestnictwa we Mszy św. Czynnikiem niezwykle sprzyjającym kształtowaniu postawy współofiary i całemu wewnętrznemu uczestnictwu wiernych są chwile ciszy i milczenia we Mszy św., którym trzeba przywrócić należne miejsce w liturgii.

10) W opinii ankietowanych integralną częścią Mszy św. i formą pełnego w niej udziału jako jej skutek i dopełnienie jest Komunia św. Widoczne jest wyraźne przełamywanie odziedziczonych w przeszłości schematów myślowych i przyzwyczajzeń, ograniczających przyjmowanie Komunii św. tylko do tzw. „obowiązku wielkanocnego”. Jednakże wciąż jeszcze brak jest dostatecznej wrażliwości na praktykę Komunii św. podczas każdej niedzielnej Eucharystii. Rodzi to konieczność dążenia do jej upowszechniania jako sakramentu spotkania z Chrystusem. Dostrzega się przy tym jednostronne i indywidualistyczne spojrzenie na Komunię św., co przejawia się w szczególnym zaakcentowaniu personalnego jej wymiaru, czyli samego zespolenia chrześcijanina z Chrystusem, przy równoczesnym dość wyraźnym zapoznaniu jej wymiaru eklezjalnego i wspólnotowego. Obok więc potrzeby głoszenia integralnej nauki o Eucharystii jako ofierze i uczcie braterskiej, ten postulat pastoralny objąłby także ściślejsze wiązanie Komunii św. z miłością bliźniego. W praktyce należałoby bardziej akcentować wspólnotwórczą rolę Komunii św.

11) Wyniki badań ankietowych wskazują na konieczność organizowania Mszy św. sprawowanej z udziałem młodzieży w każdej wspólnoty parafialnej, a szczególnie w tych środowiskach, gdzie znajdują się znaczące kręgi młodzieżowe. Msza taka domaga się włączenia w nią licznych zespołów, grup i służb liturgicznych. Postuluje się przy tym uwzględnienie zasady spontanicznego udziału w liturgii samej młodzieży i spożytkowanie jej duchowego entuzjazmu, np. przez zgłaszanie wcześniej przygotowanych treści wezwań w modlitwie powszechnej czy przez popieranie dialogu wprowadzającego w temat kazania. Celowym byłoby powołanie grupy liturgicznej, która przygotowywałaby niedzielą liturgię. Zapewniłoby to celebracji Mszy św. znamię piękna i autentyczności. W ten sposób liturgia stanie się organiczną całością zdolną inspirować życie chrześcijańskie także poza zgromadzeniem liturgicznym. Przede wszystkim Msza św. z udziałem młodzieży daje tej populacji szansę wytworzenia atmosfery większego braterstwa i jedności, wzajemnej otwartości i bezpośredniości.

12) Zgromadzeniu eucharystycznemu przypada szczególna ranga pastoralna, dlatego niedzielna Msza św. powinna stać się ciągłym wezwaniem do troski o sprawowaną liturgię niedzielną, co wymaga najpierw starannego przygotowania samej celebracji Eucharystii. Obzędem liturgicznym trzeba więc nadawać więcej piękna i estetyki w ich ceremonialnym przebiegu.

Wydaje się, że przeprowadzone badania i wskazane ustalenia, będą mogły posłużyć do dalszych analiz w zakresie przyjęcia zasad odnowy liturgicznej w środowisku młodzieżowym. Badania te mają charakter prognostyczny dla strategii duszpasterstwa eucharystycznego i formacji mszalnej wiernych w Polsce. Ten typ sondażu bowiem wskazuje na potrzebę wprowadzenia nowych form udziału wiernych we Mszy św., zaangażowania grup i zespołów służby liturgicznej czy też kształtowania nowych zasad formacji mszalnej, zmierzających do pełnego udziału wiernych we Mszy św., a liczne sugestie w tej mierze znajdujemy w dokumentach odnowy liturgicznej i katechezie Jana Pawła II.

Pelplin

Ks. EUGENIUSZ STENCEL

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

ETIENNE CHARPENTIER, *Czytając Stary Testament*, Włocławek 1993, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, s. 168.

Ze wstępu dowiadujemy się, że autor swoją książkę traktuje na wzór przewodników turystycznych jako przewodnik po Biblii, który ma pomóc w indywidualnym lub grupowym spotkaniu ze słowem Bożym zawartym w Starym Testamencie. Znajdujemy w nim zarys historii Izraela, przedstawienie procesu powstawania poszczególnych ksiąg i większych zbiorów (Prawo, Prorocy, Pisma mądrościowe), zalecenia odnośnie lektury tekstów i informacje dotyczące różnych zagadnień biblijnych ujęte w ramki. Tak rozumiany przewodnik po Biblii, który równocześnie jest kluczem do Biblii składa się z rozdziału wstępnego (Przygotowanie do podróży), który jest swoistego rodzaju introdukcją ogólną (kanon ST, gatunki literackie, geografia Palestyny, historia Izraela, Sitz im Leben ST) oraz ośmiu rozdziałów — etapów podróży po Starym Testamencie: 1. Wyjście. Naród wyraża swoją wiarę, 2. Królestwo jerozolimskie, 3. Królestwo północne, 4. Ostatni okres Królestwa Judy, 5. Wygnania babilońskie, 6. Izrael pod panowaniem Persów, 7. Izrael pod panowaniem Greków i Rzymian, 8. Psalmi. Na końcu autor uzasadnia aktualność ST i jego związek z chrześcijaństwem. W uzupełnieniu zapoznaje krótko z literaturą żydowską, która nie weszła do Biblii. Krótki indeks analityczny został podzielony na takie zagadnienia: Bóg (imiona), Jezus (tytuły nadawane przyszłemu Mesjaszowi), Duch Święty, Najważniejsze postacie biblijne ST, Narody i ugrupowania religijne, Tematy teologiczne, Zagadnienia literackie, Teksty Starożytnego